

Péter Márta

talvisota / téli háború (naplóvers)

(Ki az istenek hintáján leng suhogva,
arra nem vár fényes vagy hosszú élet:
meg kell néznie lent
a bűnt, a büntelent,
aztán nekivághat a vigasztalan éjnek.
Eino Leino: Istenek hintáján
Képes Géza fordítása)

*ezt a verset apám írja bennem
ahogy én írom őt magamban,
naplóban emlékitve naplót
levelét, történetét
annak darabját
szakítva törött-
egészből, és
többet élt és
félíg élt
éltéből*

*gyerekként azt se tudtam, mi a
talvisota, a téli háború, szó
nem esett róla, és azt se
tudtam, hol őrződött
a levél (az útról oda),
hol feküdtek a
papírok, a hadsereg
főparancsnokának 38.
számú napiparancsa
(mannerheim
nevével), ez is
befalazott emlék
a házunkat nyomta
szét, s nyomott
minket is
tudatlan*

*de már mindent
kihányt a ház, és
elmentek lakói
csak a papírok maradtak
gyógyszerszagú múlt-lapok
téli háborúról is, hová önként
mennek oroszok ellen (mert
a szovjet támadott 1939-ben)
utaznak messzi, finn fehér világba
távolí hóhavas csodába
de előbb kiképzik őket
(válogatott pusztai fiúkat)
a hárshegyi cserkész táborban, a
kémery nagy imre zászlóaljban,
24 tiszt, 52 altiszt, 2 orvos, 2 táborig
lelkész és 264 gyalogos önkéntes
indul majd útnak (a Sisu
különítménybe), s innentől az
út a fontos, az odafelé kanyargós
tilalom, amit most apám levelét
idézve idézek, mert enyém lett a
régii titkos emlék, a hallgatás örök
művelete, amikor azt se tudtam
miről, hogy miről szól a csönd.
hát erről is
szólt*

S.Y.Meteor, 1940. február 26.

Drága Édesanyánk!

Levelünk keltezésének helyén bizonyára el fog csodálkozni. A levelet nem valami égi meteoron írjuk, hanem egy Meteor nevű hajón, amely valamikor Vilmos császár luxusjachtja volt. Később a norvégok tulajdonába került, és azok turista-hajónak alakították át.

Most hosszabb idő áll rendelkezésre, és írógépre is szert tehettem, azért részletesen beszámolok mindenről.

Beregszászról egyenesen Budapestre mentem, amikor megtudtam, hogy miről van szó, és azonnal jelentkeztem a táborparancsnokságon. Édesanyám biztosan neheztel, hogy még csak be se mentem elbúcsúzni, de nem akartam hazugsággal eljönni, az igazat meg nem lett volna szívem megmondani. Minek tegyem ki magunkat a fájdalmas búcsúzásnak. Így minden jobb. De innen távolról azért mégiscsak sokat gondolunk Édesanyánkra. Nekünk mennünk kell édesapánk nyomdokain. Ha azonban a hazánknak szüksége lesz ránk, természetesen azonnal hazamegyünk, erre lehetőség is lesz annak idején.

*testvéröccsével ment apám, egy anyától
mindjárt két fi, munkanélkülből is
pátossal, hazából el. apjuk halva
malomkőtől, a tüzesgép (a cséplő)
részlete is bedől, és ott az önéletrajzba
írt múltjelen. hat hetenként prolongált
váltóadóssággal, és tartozás a
fatelepnak a házépítési anyagért, az
olajosoknak a gázolajért, a keres-
kedőknek a műszaki cikkekért, a
fűszeresnek és még vagy egy
tucat helyre. volt úgy, hogy
adósságunk 10 ezer
pengőre rúgott. a nagy válság
kaszált minden kezdeményt
ezért szól még testvéreknek hátra-
hagyott kellő pénzösszegekről is a
levél, a legszükségesebb
dolgokat fedezve, mert ekkor
még heten testvérkedtek (bár
kilencen születtek, de kettő
kicsin halt el), ám a
7 marad, mert így
kezdí apám útjuk
történetét*

Február 7-én, szerdán este indultunk el Budapestről Székesfehérvár, Nagykanizsa felé, és Kotornál (*Kotoriba*) léptük át a határt. Szárazföldi utunk a szokásos vonatutazás. Különvonat, mely elé minden országhatárnál új mozdonyt fognak, 90-100, néhol 120 km-es sebességgel röpített tovább. Határvizsgálat sehol nincs. Megállás alig van. Csütörtök virradat már a karsztok kopár, sziklás, hóval tarkított hegyei között ér. Lépten-nyomon alagút. Triesztig nyolc hosszabb és csomó rövidebb alagúton futunk keresztül. Sokat kacskaringózva, gyorsan ereszkedünk az Adria partjaira, és alig várjuk, hogy láthassuk. De minél lejjebb ereszkedünk, annál nagyobb a köd, mely aztán végig kísér egész Olaszországban. Az Adriából, bár a partja közelében futunk, semmit nem látunk, a sűrű, ködös eső miatt.

*alföldről tenger mentén, nagy víz mentén
először, aztán finnország után soha.
nem utazott hozzá, nem
idézte, nem beszélte
hiányzott-e neki
valaha
vízbefült emlék a gyerekkor is
ahol a tanulás pihenésnek*

*számít, a vakációnak
végét várják*

Jugoszláviában Marburg (*Maribor*) közelében futottunk el, ahol édesapánk sebesülten feküdt egy kórházban. Laibachban (Ljubljana) állottunk még meg. Olaszországban első nagyobb állomásunk Mestre, Velencének az állomása. Azután futunk tovább – Padova, Vicenza, Verona, végig a Pó folyónak egész völgyén. Mindenütt mintaszerűen megművelt földek, mezsgyéken fasorok, mint egy óriási kert az egész. Minden talpalatnyi föld kihasználva, még a vasúti töltés két oldalán is kettős fasorok vannak. 6-8-10 éves fák, Mussolini keze munkája az önellátás felé törekvő Olaszországban. Következő állomás Brescia, mely Haynaunak, a magyar szabadságharc véreskezű hóhérének adta a szomorú előnevet az olasz szabadságharc leverésekor. „Bresciai hiéna” volt a neve.

*apám apja 3 évet húzott le
standszolgalatban, majd a szerb
okkupációkor 1 évet, az első világ-
háborúban a szerb, orosz, olasz és
román frontokon újabb négy évet, mint
közkatona. összesen nyolcat tehát
és látta, hogy a tiszteknek
mennyivel könnyebb, jobb
dolguk van.
(vajon mussolinire
is gondolt?)*

Óriási pályaudvarra érünk. Negyedórája futunk már, és mindenfelé csak vonat és vonat. Milánó ez, melynek pályaudvara a világ legnagyobbjai közé tartozik. Tizenkétszeres vonal fut be az óriási főcsarnokba, melyhez még jobbról-balról két mellékcsarnok csatlakozik, méreteik külön is akkorák, mint a keletiéi. A csarnok méretei eltűnnek a ködös távlatokban. A főcsarnokot az oldalcsarnokoktól füst-bevesző óriási vastraverzek hosszú sora választja el.

*a nagyság mindig hatott
lenyűgözte, s valahogy a
lelkét űzte onnan, ahol volt
(később tudtam, kicsinységünk oka
közelségünk volt), de a távoli akár
hatalmas is lehet, megnöveszt
embert, elnöveszt sorsától
gyökerektől, 'mik érdesen nem
engednek, teszi lábát, menetben
tolja az idő, és kopik a talp
halad földön, minden-senki
földjén – hová vezet és*

*hovába, ahol vagy, a
világba akaszkodva
benn és kívül
tovább és tovább
ahogy az időt
mérjük, míg
föleszi véges
létünk, mert
az embernek
mindig kell
a nagyság*

Újra indulunk. A vonalak mindenütt villamosítva vannak, az észak-olaszországi vízesések szolgáltatják hozzá az erőt. Novara, melyről Horthy hajója volt elnevezve, Vercelli, majd Torino, ahol Kossuth volt vagy 30 éven át önkéntes száműzetésben (emigrációban). Szép, villogó fekete szemű olasz nőket látunk. Azonban az olaszok nem viselkednek olyan barátságosan, mint ahogy azt vártuk. Ám ez nem azért van, mintha mi ellenszenvesek volnánk nekik, talán inkább az ő természetük ellenszenves nekünk. A pengőért alig adnak valamit. Boruk rossz. A peronon mindenütt pincérek tologatják háromkerekes kocsijaikat és mindenfélét kínálnak eladásra. Kiszállni azonban senkinek nem szabad, így a vásárlás általában csak az ablakon keresztül történik. Be is csapnak bennünket. Turint már sötétben hagytuk el és a gyönyörű Alpokat, a francia határt már sötétben léptük át. Pedig óriási hegyek között mehettünk. Egy helyen vagy húsz percig szaladtunk egy 14 km-es alagútban.

*a mélyi nagyság belvilági
alagútja, a valóból űzés
nyomott kalandja
elfalazott gátak, félés
meg vállalhatatlan igaz
hát marad minden
megfejtetlen,
életvéig az.
mi voltál, s
mi vagy,
idegszálaimban
futó hirtelenség
ahogy tán más dolgok
szülője, más idők s
létek, nyomorult
vétkes riadt vívője
terhével halad
s a magán-
súlyok sötétje*

*is ráborul az
alagútra*

Mire kivilágosodott, már francia területen vagyunk. Sokkal jobban hasonlít a magyar tájakhoz, mint az olasz. De favázú ekével láttam szántani, ami Magyarországon ismeretlen. A francia középhegység területén rohanunk egy négyvágányú vonalon. A köd lassanként felszakad. Lépten-nyomon alagút, és olyankor sötétség, mert a villanykörték hiányzanak. Háborús országban vagyunk. Lyont messze balról hagytuk el, s rövidesen sok-sok kis állomáson átszaladva Dijonban vagyunk. Katonák mindenhol. A franciák nagyon kedvesek. Tovább rohanunk. Hidak következnek. A Yonne kanyarog mellettünk. Olyasfajta folyó ez, mint a Körös. Duzzasztógátak szakítják meg sok helyen, melyek egymásfél méteres eséseket csinálnak rajta. Gondolom, hajózás miatt van, mert hajókat látok rajta. Montereau-nál meglátjuk a Szajná, a franciák Tiszáját. Nyugodtan hömpölyög széles medrében.

9-én 11.50-kor megérkezünk Párizsba, egy kisebb pályaudvarra, mindjárt hatalmas autóbuszokba szállunk, melyeket katonák vezetnek, és egy kaszárnyába visznek (falai Napóleon korabeli képekkel vannak telepingálva). Villamos nincs, csak a földalatti, a világhírű „Metró”. Mindenfelé autó és busz. Lófogatú kocsit nem látni. A párizsi nőkhöz fűzött reményeimben csalódtam. Az úton alig láttam valamirevaló szép lányt. Ellenben sok női katonát. Azok voltak talán a legcsinosabbak. A franciák igyekeztek kitenni magukért, de a magyar konyhának nincsen párja. Gyönyörű vörös (bordeauxi) bort is adtak, de az íze pocsek volt.

*apám nem volt borivó, ivó se,
leginkább semmit ivott, ha kínálták
ünnepkor, mégis azt hitték néha, nyelt valamit
mert köd szállt föl szeméből (vagy ráereszkedett)
és messze nézett, és olykor elment, lebegett
vagy tán vonszolódott az emberlények
útján, mellettem is szóltanul el.
értettem őt és sokszor
féltem idegenségét
(kitörő haragját)
vajon merre járt
magában*

Este indultunk tovább. Vaksötétség mindenhol. Az utolsó kis faluban is több a világítás, mint Párizsban. Az autók lámpája halványvörös, és nem erősebb egy kézilámpásnál. Vonatunk csöndes és sötét, mint a halottasvonat.

Éjjel hajóztunk be Dieppe-ben. A viharos hajnal már a Manche-csatornán talál, messze a parttól. Kis hajónk, mely a Versailles névre hallgat, vadul táncol a tengeren. Kevés kivétellel mindenki hány. Hiába, a magyarok nincsenek a tengerhez szokva. Büdösség, undor mindenfelé. Sok angol katona is van velünk, akik a nyugati frontról jönnek szabadságra. Megindul a barátkozás, de nem sokra megyünk

velük, mert a Tommy-k csak a saját nyelvükön beszélnek. Mindazonáltal a fiúk az egyiket úgy berúgatják magyar rummal, hogy csak négykézláb tud megállani az imbolygó hajón. Később az is rókázik.

Kimegyek a fedélzetre, de előbb jól felöltözöm. Nekem valahogy nem árt a hintázás, és egész jól érzem magam. Fönt hideg tengeri szél fúj, mely sós párával szór tele a tarajló hullámokról. Fent a fedélzeten már csak fogódzva lehet megállani, mint a járnó tanuló gyermek. Egy-egy nagyobb hullám végigfröccsent bennünket és síkossá teszi a fedélzetet. A hajó egyik oldalról a másikra dől, s aki nem fogódzik, 8-10 méteres csúszásokkal vágódik a korlátok, vagy valamely más tárgynak.

*ahogy volt az élet is, mit élt, 'hol félelem
lökte félszbe, onnan szólt szem-sötétje
a mélyből hullt barna fény (mint
egykor nővéremé) lelkében a
vénné rettegült gyerekekkel
azt vitte, cipelte, szén-
fekete rettegő száj-
homályt, a torok
tüdő, a szív
légtelen tere-
titka bent,
magának
őrizte,
velünk sebei
ütköztek.
élésünk
ütközet
volt*

A tenger gyönyörű kék vize emeletnyi hullámokban fehér tarajokkal háborog. Hajónk hirtelen irányt változtat. Alig 100 méter távolságból úszó fekete pontot látunk meg. Kikerülve újból visszatérünk eredeti irányunkba. Mint később megtudtuk, úszó aknák, melyekkel tele van a tenger, s a szél ide-oda sodorja őket. Később még kettővel találkoztunk. A kihajózás már reggeli napfényben történik Newhavenben, Brighton mellett. Hosszú hullámtörő gátak között érünk az öbölbe, melynek bejárata felett alacsony dombon beton erődfalak látszanak, szabadon egy partvédelmi ágyú, mellette katonák. A kikötőben sok egyforma, fehér testű vörös-keresztes kórházhajó áll. Mindenfelé a sirályok ezrei, a vízben sok hattyú úszkál. Itt-ott fekete bűvármadarak tűnnek föl-le a vízben. Kiszállunk és vonatra ülünk. Gyönyörű napos idő. Milyen ellentét. A „napsütötte” Itáliában sehol nem láttunk napot, a „kődös” Albionban ragyogó napsütés fogad. Az ország belsejében mindenfelé rétek-legelők, melyeket cölöp-, drót- vagy vas-kerítések határolnak. Juhok, lovak, tehének legelnek mindenfelé pásztor nélkül.

*a rend, a rendszerezés kényszere-
biztonsága, megtartó szokása
kapaszkodás mibe, hogy az
életből ki ne zuhanjunk, és
nőtték a halmok, „százéves”
újságok dátum szerint sorban
padláson és üres ólban, sok
évtízig várakozva. és a magán-
hírlapoltató precíz magányára
hullt a por, s a házhálálkor
a rend-kötözött lapok is
konténerben végzik, míg
a lélekfurdalást föleszi
a muszáj. (de rajzát, festését
őrzöm, meg a köbözőgép
műszaki találmányát
'mit a hivatal is
díjazott)*

Jobbra-balra csinos kis városok suhannak el mellettünk, mind sűrűbben, míg egyszer csak egy összefüggő várossá olvadnak észrevétlenül. Bent vagyunk Londonban. De már egy fél órája megyünk s még mindig nem állunk meg, pedig rohanunk. A levegőben úszó léggömbök. Légizár. London akkora területen fekszik, mint Turóc megye. A Viktória pályaudvaron állunk meg végre. Kiszállunk, autóbuszra raknak és kis apró hotelokban szállásolnak el bennünket. Én szakaszommal a Warmans hotelben laktam, a Cartwright Gardens-ben.

Londonban, minél beljebb jöttünk, annál nagyobb a füst és por, amely a londoni ködöt fullasztóvá teszi. A harmadik napon már mindnyájan köhögtünk. Melegen voltunk öltözve, s bár a londoniak részére borzasztó hideg volt, mi állandóan izzadtunk, és azért is fáztunk meg rengetegen. Később rájöttünk az ellenszerére. Vékonyan öltözködtünk, s azután lassan helyrejöttünk.

*télen is mezítláb, fapapucsban járt
havas udvaron, úgy csinált mindent
a fagyban (papucsát ő faragta), és
szorgalmas gyűjtő volt, ebben is
precíz, becsülte a találmányát
(majd a csepel motorjával és a
pannoniával is megáll az úton,
hogy fölszedjen szöveget, csavart),
mert éles szeme volt, apróra tudott
jövendő hiányt, és tisztelte a papírt,
ceruzát is, minden holmikat, a
hiányban nőtt figyelmével
tárgy-tiszteletével*

*rendezett sorba
dolgokat*

Londonban mindent megnéztünk, ami csak érdekelt. Több mint egy hetet töltöttünk ott. Egész napunk jóformán szabad volt. Láttuk a világhírű parlamentet a Temze partján. Az úgynevezett Westminster Abbey-t, ez egy templom, melyben az angol királyokat koronázzák és temetik. Gyönyörű síroltárokat láttunk. Azután a Buckingham palotát, melyben a király lakik. Nagyon szépek és érdekesek a katonai őrsegek és őrősváltások. Láttuk a világhírű Tower várát, mely valamikor sokáig a királyok lakóhelye volt, majd börtönnek is szolgált. Voltam a Hyde parkban, ahol szószékek vannak, melyeken bárki szabadon szónokolhat. Ilyenkor nagy tömeg gyűlik össze és mindenki közbeszólhat, vitatkoznak. Bármiről szabad beszélni, csak a hazát és a királyt nem szabad sértegetni. Egy londoni magyar kislánnyal voltam. Éppen egy fiatal nő beszélt arról, hogy minden angol férfinak ilyenkor a fronton a helye. Az ő kedvese is kint volt és meg is halt, de nem sajnálja, mert a hazáért halt meg. Rajta kívül még hárman beszéltek a park egyéb helyein, közöttük egy pap is arról, hogy azért van háború, mert az emberek nem járnak templomba. Anny fordított mindent.

*mit szólt a fiatal nőhöz, ki kedvesét nem
siratta, és mit a papi monológhoz
mert nem volt templomjáró, a
magast magában intézte el, és kezdetben
a káromlás csak ennyi, az isten tegye
a jég alá (én meg láttam a képet, a
léket, ahogy isten pakol). később durvul
a szókészlet, s jön más is, de itt még
türelmes, anny oldalán figyel. (ki
volt, mi lett a lánnyal, ha él
vagy száz éves lehet)*

Többször voltam moziban is, de nem volt jó a darab. Itt bent a nézőtéren is szabad dohányozni. Sokat utaztam a földalattin, vagy ahogy itt mondják, az „Underground”-on. Ennek van a legtöbb utasa, különösen éjjel, amikor itt is olyan vaksötétség van, mint Párizsban. Rendkívül gyorsan járnak a földalattik, és igen olcsók. Két pennyért (kb. 20 fill.) akár fél napot is elutazhat az ember. Jegyszedők nincsenek, lemenetelkor váltják meg a jegyet nagyobbbrészt automatából és felmenetkor elszedik. Aki nem tudta leadni, az megfizeti a 2 pennyt és továbbmehet.

Az angol konyhát nem nagyon bírtuk. Levest nem főznek. A teát tejjel isszák. Cukrot keveset használnak. Különbben is minden jegyre megy. Amúgy nincs drágaság, csak a pénzünket nagyon olcsón váltották be. Száz pengőért alig 3 fontot adtak.

*és a szegénység kíséri, a beosztás nyomasztó
mulatsága járhatja gondolatát '36 karácsonyán, hogy*

miképp lehet kijönni a testvérrel együtt. napi másfél liter tejet hordatok 24 fillér, ezt azután néha megcsináljuk kávénak. napi 1 kg kenyér 26 fillér (barna) rozsos, de nagyon jó. ebből ki van a reggeli és vacsora. esetleg néha variáljuk, egy kis kolbász, szalonna vagy tojás, amint egyik vagy másik lesz olcsóbb. ilyenkor a tej megmarad és ebédkor használhatjuk fel. ez havonta 15 pengő. ugyanennyiből kiállítjuk az ebédet is. és szent estén is veri az írógép billentyűit, mert nincs egy jó ruhája (talán csak moziba mehetne, vendégségbe nem). de 34–35-ben még a mezőtúri „ilona” malomban tanonckodik és szerez molnárszegédlevelet, aztán jön beseny-szög, szolnok, sárbogárd, nagyléta (mint molnárszegéd), megint aztán a nyíregyházi erzsébet kórház, 'hol hordár és ápoló, és utána jönnek a behívók, meg a galántai „hanza” és sok más ami épp lehető, vagy inkább csak talán. lökdösődött útján, pedig az akarást is akarnia kellett

19-én, hétfőn indultunk el Londonból. Éjszaka utaztunk a Skót Expresszel. Reggel már Edinburghban voltunk. Otthagytuk Londont, a két szoknyás skóttal együtt, akik ellentétben hírükkel, igen bőkezűek, gavallérok és udvariasak voltak. Ők kalauzoltak engem mindenhová az első napokon, később magam is mentem. Edinburghban egy gyönyörű szállodában, honnan a lapot is küldtük, megreggeliztünk, azután autóbuszra ülve, az óriási kikötőbe mentünk, ahol azonnal két napot töltöttünk még a hajón, mielőtt elindultunk volna. Össze kellett várni a Convoyt. Így neveznek egy nagyobb csomó hajóból álló csoportot, melyeket hadihajók, tengeralattjárók, aknaszedők és repülő kisérennek. A mi Convoyunk legalább 60 kereskedelmi hajóból állott. Részleteket erről nem írhatok, mert félek, hogy megcenzúrázzák. Majd ha hazamegyek, rengeteg mesélek.

*soha nem mesélt, soha semmit többet
ahogy dobálta sorsa, csak szavát fogta
vissza, tartani a száját, így az intelem
magának, s kérdezni se volt szabad
mert zúdult a láva, a forró benti, a
benn' égett tilosság, titok-
fogság, örömtelen
minden*

Így indultunk útnak, és mentünk majd egy hetet. A Convoy lassan halad, mert a sebességet a leglassúbb teherhajó sebességéhez kell szabni. Azonkívül annyit kanyarogtunk, hogy végeredményben legalább kétszer, ha nem többször annyi utat megtettünk, mintha egyenesen mentünk volna. Kint a nyílt tengeren szinte állandóan óriási viharban voltunk. Nagybőfajta hajónk úgy táncolt, mint a dióhéj. Kevés kivétellel mindenki rókázott, és napokig nem ettünk semmit, csak feküdtünk vagy támolyogtunk. Az úton végig rengeteg sirály kísért. Éjjelente

többször hallottunk robbanásokat is, de nem mondták meg, hogy mi volt. Lehet, hogy az aknaszedő fogott aknát, de lehet, hogy a kísérő hadihajók lőttek német tengeralattjáróra. Egy hajó nem érkezett meg, hanem eltűnt az úton. Hiszen kb. 10 km szélességben voltunk elszórva, s a mélysége talán még nagyobb volt a csoportnak. Fölöttünk állandóan repülőgépek cirkáltak, a rendkívül gyors cirkálók pedig úgy szaladoztak körül bennünket, mint a tyúk a csibéit. Mindenesetre olyan élményeink voltak, amiket sehol nem tapasztalhattunk volna meg.

*volt egy film is („sisu”), az órányi dokut a
24. magyar filmszemle hozta (1993-ban)
benne múltat, hőst, világlátót, haza-
szívűt, lelkes magyart és keresőt is
utazó harcost, katonát, anti-
kalandori emlékidézetet, az
ottani életet, tejet, ruhát, finom
férfialsót, a mínusz negyven
fokot meg a muszáj-síelést
ami a finneknek is mosolyt
hozott, de egyszer csak
(az el nem jött)
bevetésre is
készen álltak.
és tényleg
készen
arra is*

Ma este megérkeztünk Bergenbe. A város gyönyörű, különösen a kikötője, de kimenni a hajóról nem szabad. Reggel mindjárt vonatra ülünk, hogy megtegyük azt a hosszú utat, amely még kb. annyi lesz, mint amennyit eddig utaztunk vonaton, úgy 2000 km. Összesen legalább 6000 km-t fogunk utazni.

Utunkról eddig tart a beszámoló. Nem akarok külön írni, mert sem idő, sem alkalom nincs rá, hanem arra kérem édesanyámékat, hogy leveletem küldjék el Karolának, ő küldje el Bözsinek, és olvassa el mindenki, akit érdekel. Természetes, hogy elsősorban Édesanyámnak írtunk, hiszen Édesanyámat érdekli legjobban, hogy miként van két fia. Ha helyre érkezünk, azonnal beszámolok további utainkról és mindenről. Jelenleg nagyon jól vagyunk. Leveletem éjszaka írom a hajó dohányzójában. Mellettem egy bajtárs zongorázik, mert ilyen is van ezen a nagy hajón, melyen minden két emberre egy külön kabin jut, pedig sok százan vagyunk itten.

Ha majd megállapodunk, lapot írunk és kérjük, hogy oda írjanak kellő bélyeg felragasztása után. Üdvözlünk, csókolunk mindenkit szerető fiait:

Laci és Pista

*(a levélhez tartozik egy kézirásos
lap is, oldalnyi szöveg, érzem*

*a hazagondolást, anyának, testvérnek
országának szóló simogatást
valamit, ami volt,
tagadhatatlan
miképpen)*

Még egyet-mást Londonról. A londoni nők egyáltalán nem szépek. Nagy lábuk van (40-42-es) és nem tudnak jól öltözködni. Talán azért sem, mert ilyen hideg idő régen volt. Télikabátok, bundák alig vannak és a leghetlenebb holmikat sze-
dik magukra. Ebből a szempontból a párizsiak sokkal sikkesebbek. Voltam vagy öt nagy kávéházban is. Sokféle étel van, de egy se magyar gyomornak való. A mi értelmünk szerinti kenyérük nincs. Olyan édes kenyérféle ez, de semmihez nem ízlik, pedig én nem vagyok válogatós. Mindennel kedveskedni akartak s végül mégis magyar szalonára fanyalodtunk rá, mert az ízlett legjobban. Sparheltek (tűzhelyek), kályhák itt ismeretlenek. Szabad kandallók vannak kivétel nélkül minden lakásban. Legalább hűszobán voltam, mert szét voltunk szórva. Gázon főznek mindent.

Pistának a hajóútra mandulagyulladásos tünetei voltak, de már visszafejlődött. Én jómagam igen erősen köhögtem, de már én is túl vagyok rajta.

A norvég sziklás partok, az úgynevezett fjordok között vagy 200 km-t, egy egész napot csavarogtunk, míg Bergenig jutottunk.

Csók

Laci

*aztán haparanda, lápua
s az új szovjet–finn határ,
lapperanta jött, de
a levél itt fejeződik, és
csak forgatom, hajtom a
lapokat és kérdezek
magamtól is szótlán
mi maradt rám
a történetből*

*maradt a
hallgatás, a titok tudatlan
tudása, meg az
emlékek tárgyi vetülése
gyógyszerszagú papirosok véetlen
gyűródése, fotók a követségi veterán találkozóról (régi
finnek albumából meg a lápuában őrzött üvegnegatívok)
a négykezes/nelikätisesti (finn–magyar újság) néhány száma
(az 1989/3-ban In memoriam Képes Géza, 'ki második hazájának
hívta Suomit), és A hadsereg Főparancsnokának Napiparancsában (38. szám*

1940. III. 24.) a köszöntések, svéd, norvég, dán, belga, francia önkénteseknek, Nagy-Britannia fiainak, és a többi nemzet fiainak, és a Duna-melléki vérrokonoknak, és később egy névre szóló emlék:

Hazám nevében

És mint a finn véderő

Főparancsnoka

Köszönetet mondok

Önnek

(.....) (itt apám neve)

Az 1939–40.–I háború alatt Finnországnak nyújtott támogatásáért a Hadi Emlékérmét adományozom Önnek a „Hadrakelt Sereg” Csattal.

Mannerheim

Tábornok

„Az önkéntesek hadiszolgálatból való elbocsátására 1940. május 28-án Budapesten a Hárshgyi Cserkész-Táborban került sor. Gróf Teleki Pál kinyilatkoztatta, hogy az erdélyi kérdés megoldásában számít a veterán harcosokra.”

és lengett az istenek hintája